

סוגיות דמוגרפיות בישראל - בראי והביטחון הלאומי והמודיעין

שמואל אבן²⁷³

מאמר זה מציג כמה סוגיות דמוגרפיות בישראל בראי המודיעין והביטחון הלאומי, במובן הרחב. במאמר ישנה גם התייחסות להיבט המודיעיני-מתודולוגי של המחקר הדמוגרפי. הדמוגרפיה היא תחום בעל חשיבות מהמעלה הראשונה לביטחון הלאומי. ברם, נראה כי המחקר הדמוגרפי הממלכתי בישראל הוא דל וטעון שיפור. הדבר אמור גם לגבי קהילת המודיעין ומשרד הביטחון. לדוגמה, מערכת הביטחון אינה חוקרת לעומק את הדמוגרפיה הפלסטינית ב"שטחים", כפי שניתן להתרשם מנתונים המוצגים לוועדת החוץ והביטחון של הכנסת (פירוט בהמשך). מומלץ שנושא המחקר הדמוגרפי יעלה לדיון בקהילת המודיעין, ותתקבל החלטה על כיסוי מודיעיני-מחקרי ראוי.

הסוגיות שבהן עוסק המאמר הן:

- א. ממשקים בין שדה הדמוגרפיה לביטחון הלאומי בישראל.
- ב. מודיעין ודמוגרפיה.
- ג. מחקר דמוגרפי בישראל.
- ד. דמוגרפיה של העם היהודי.
- ה. המאזן הדמוגרפי היהודי-פלסטיני בארץ ישראל והשלכותיו האסטרטגיות.
- ו. השלכות דמוגרפיות על המשק הישראלי.
- ז. דמותה של ישראל בעתיד על פי התחזית הדמוגרפית של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס).
- ח. הגירת הפליטים ומסתננים מאפריקה בישראל וסוגיית הפליטים הסורים.

מאמר זה נכתב קודם להתפרצות מגפת הקורונה בישראל. הדברים כמובן רלוונטיים גם עתה. עם זאת, חשוב לציין שהמגפה הדגישה את חשיבותם של נתונים דמוגרפיים לניהול משברים גם בטווח קצר. למשל, סטטיסטיקה אודות נתוני תחלואה באוכלוסייה, לפי מצב רפואי, גילאים ואזורים; וכן נתונים השוואתיים ממדינות זרות, שנמצאו הכרחיים להבנת המצב בישראל ולניהול המשבר. כך גם לגבי נתונים הנוגעים להשלכות הכלכליות והחברתיות של משבר, כמו מספר הלא-מועסקים (מובטלים וחל"ת). נתונים אלה הנחו את הממשלה בניהול המשבר. ברם, המשבר חשף צורך בנתונים מפורטים יותר, בזמן אמיתי, ובניטור מדדים נוספים אודות מצבן החברתי והכלכלי של שכבות האוכלוסייה בכל שלב.²⁷⁴ דוגמה לכך בסקר שפרסמה הלמ"ס.²⁷⁵

²⁷³ ד"ר שמואל אבן, בכיר לשעבר בקהילת המודיעין וחוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי.
²⁷⁴ שמואל אבן, תומר פדלון, ששון חדד ומאיר אלרן, "זהירות: עקומה חברתית לפנינו!", מבט על, גיליון 1308, 23 באפריל 2020: <https://bit.ly/2LD6jbd>

²⁷⁵ למ"ס, הודעה לתקשורת, תמונת מצב של החוסן האזרחי בתקופת משבר הקורונה, 7 במאי 2020.

רקע

דמוגרפיה היא תחום ידע, תיעוד ומחקר כמותי על אוכלוסיות בני אדם, העוסק במגוון נושאים ובהם: גודל אוכלוסייה, גידול אוכלוסייה, ילודה, תמותה, תוחלת חיים, נישואין, דת, עדות, לאום, הגירה פנימית וחיצונית, השכלה, תעסוקה, אבטלה, צפיפות מגורים, פריסת האוכלוסייה ועוד.²⁷⁶ מחקרים בתחום זה נשענים על סקרים וכלים סטטיסטיים לשם עיבוד נתונים והצגת תחזיות דמוגרפיות. תוצרי המחקר הדמוגרפי משמשים את משרדי הממשלה לתכנון צורכי האוכלוסייה והמדינה. גם מערכות מודיעין מסתייעות בנתונים דמוגרפיים להכרת "השחקנים" בזירה האסטרטגית.

נתונייה הדמוגרפיים של מדינה נמנים עם נתוני היסוד החשובים שלה. על פי אומדני הלמ"ס, בסוף 2019 נאמדה אוכלוסיית ישראל ב-9.136 מיליון נפש, מהם 74.1% יהודים, 21.0% ערבים ו-4.9% אחרים.²⁷⁷ במהלך 2019 גדלה האוכלוסייה בכ-169,000 נפש (1.85%), 78% מהגידול נבע מריבוי טבעי, ו-22% מהגירה. במהלך השנה נולדו בישראל כ-177,000 תינוקות, מהם 74% לאימהות יהודיות, 23.2% לאימהות ערביות, ו-2.8% לאימהות אחרות. מאזן ההגירה הבין-לאומי לישראל עמד על כ-37,000 נפש (לרבות 6,000 אזרחי ישראל שנוספו למאזן ההגירה השלילי של האזרחים השוהים בחו"ל למשך יותר משנה). 45,000 נפש נפטרו. אלה נתונים שפרסמה הלמ"ס בסוף 2019.²⁷⁸

הדמוגרפיה תלויה במידה רבה בהגדרות של אוכלוסיות. לדוגמה: מיהו יהודי? מיהו חרדי? מיהו פלסטיני? מיהו פליט? מאיזה גיל נמנה אדם עם כוח העבודה? הגדרות לגבי זהויות של אוכלוסיות עשויות להיות חלק מהגדרה עצמית שלהן ואף קבועות בחוק, או חלק מהגדרות המקובלות על ארגונים או על לשכות מרכזיות לסטטיסטיקה. להגדרות אלה יש לעיתים גם משמעויות פוליטיות ומשפטיות. לדוגמה, ב-11 בדצמבר 2019 חתם נשיא ארצות הברית דונלד טראמפ על צו נשיאותי שמגדיר את היהדות כגזע או כלאום, ולא רק כדת, במטרה לתת לממשל כלים נוספים, בהם שלילת תקציבים, כדי להיאבק בתנועת ה-BDS באוניברסיטאות ובקמפוסים במדינה.²⁷⁹ דוגמה אחרת: ההגדרה של מוסדות האו"ם למושג פליט שונה אם מדובר בפליט פלסטיני (הרשום באונר"א וזכויותיו כפליט מועברות לצאצאיו מדור לדור), לעומת פליט מלאום אחר המטופל על ידי נציבות האו"ם לפליטים. דוגמה זו מראה שהגדרות של אוכלוסיות (כגון פליטים) אינן נשענות בהכרח על היגיון משותף, אפילו בתוך האו"ם עצמו.

ממשקים בין שדה הדמוגרפיה לביטחון הלאומי בישראל

נתונייה הדמוגרפיים של ישראל (כמו גם של מדינות אחרות) הם חלק מנתוני היסוד, שעליהם מבוסס הביטחון הלאומי שלה. ההון האנושי הוא הבסיס ליכולות החברה, לתוצר המדינה ולבניין מערכת הביטחון.

276 ראו גם און וינקלר, מאחורי המספרים - דמוגרפיה פוליטית בישראל, ספר בהוצאת קתדרת חייקין לאסטרטגיה, אוניברסיטת חיפה, 2015.
277 "האחרים" הם אנשים הזכאים לתעודת זהות ישראלית מתוקף חוק השבות, שהרבנות אינה מכירה בהם כיהודים. מדובר בעיקר במאות אלפי אנשים שעלו לישראל ממדינות ברית המועצות לשעבר.

278 למ"ס, "בפתחה של שנת 2020 - יותר מ-9.1 מיליון תושבים במדינת ישראל", הודעה לתקשורת 31 בדצמבר 2019. <https://bit.ly/36et3Yy>.
279 איתמר אייכנר, טראמפ חלם על צו להכרת היהדות כלאום: "לא נאפשר אנטישמיות", Ynet, 12 בדצמבר 2019. <https://bit.ly/2X5wyMJ>.

אוכלוסיית ישראל נמצאת מאז הקמתה בנחיתות כמוותית מול אוכלוסיית מדינות ערב ולכן נוספה איראן תחת המשטר האסלאמי הפונדמנטליסטי. נחיתות זו מכתובה אסטרטגיה של בניין כוח צבאי המבוססת על מיצוי של האוכלוסייה, לרבות התבססות על מערך של חיילי חובה ומערך מילואים גדול במיוחד (בהשוואה בין־לאומית). מערכת הביטחון משתמשת בנתונים דמוגרפיים של ישראל, כדי לחזות את פוטנציאל מחזורי גיוס החובה וחתך השכלתם. להרכב של אוכלוסיית ישראל השפעה על ההשתתפות בשירות בצה"ל - המגזר של ערביי ישראל אינו נמנה עם פוטנציאל הגיוס ואילו המגזר החרדי ממעט להתגייס - בניגוד לעקרון צבא העם.

ישראל מגדירה את עצמה כמדינתו של העם היהודי וכמדינה דמוקרטית (שווינונית - על פי מגילת העצמאות). הגדרה זו מחייבת אותה לשמור על מאזן דמוגרפי שבו מתקיים רוב יהודי מוחלט. מכאן גם החשיבות הרבה למאזן הגירה חיובי של יהודים לישראל. ליחס הדמוגרפי בין יהודים לפלסטינים השפעה תודעתית גבוהה על גבולות הקבע האפשריים של ישראל במשא ומתן עם הפלסטינים, ויש לו ביטוי רב גם בדיון הפוליטי בישראל.

לנתונים הדמוגרפיים במזרח התיכון, השפעה מהותית על מאפייני הסביבה האזורית של ישראל, לרבות יציבותן של מדינות באזור, במיוחד במדינות שבהן יש גיוון דמוגרפי רחב. למשל, ההרכב העדתי משפיע על חוזקו או חולשתו של שלטון מרכזי, כפי שניכר כיום בסוריה, בלבנון ועיראק, שהן מדינות שסועות ומשטריהן מפגינים חולשה. ירדן מתמודדת עם זהותם הפלסטינית של רוב אזרחי הממלכה.

למגמות דמוגרפיות באירופה ובארה"ב עשויות להיות השפעות ארוכות טווח על המבנה הפנימי והפוליטי שלהן, שעשוי להקרין גם על יחסן לישראל. הדבר אמור לגבי גידול בחלקן היחסי של אוכלוסיות שאין להן עד כה קשר מבוסס עם ישראל.²⁸⁰ לדמוגרפיה הישראלית השפעה רבתי על המשק וקצב הצמיחה. פרוץ עבודה נמוך ושיעור השתתפות נמוך בכוח העבודה במגזר הערבי והחרדי מהווים איום ארוך טווח על צמיחת המשק (פירוט בהמשך). ישראל, כמדינה מפותחת, מהווה יעד למסתננים (בעיקר מהגרי עבודה) ולפליטים (פירוט בהמשך).

האמצעים שנוקטת ישראל כדי לשמור על ביטחונה הלאומי בהקשרים דמוגרפיים:

א. חקיקה ותקנות שנועדו לשמירת אופייה היהודי של ישראל, ובראשם חוק השבות וחוק הלאום.

ב. אכיפה של מדיניות הכניסה לישראל באמצעות רשויות המדינה, בהן רשות האוכלוסין וההגירה וכוחות הביטחון. בכלל זה הקמת תשתיות - טרמינלים וגידור הגבולות, לרבות גדר ההפרדה בגדה (שטרם הושלמה). אמצעים אלה נועדו גם למניעת טרור ובחלקם כוללים מכשולים תת־קרקעיים.

ג. שמירה על קשר עם קהילות יהודיות בעולם ועידוד עלייה לישראל. לשם כך מקיימת ממשלת

280 יאיתמר אייבנר, "מס ביפת ברזל" וההימור המסוכן בארה"ב: ביטחון לאומי על השולחן, Ynet, 25 בדצמבר 2019. <https://bit.ly/3bJEylz>

ישראל את משרד העלייה והקליטה²⁸¹ ואת משרד התפוצות,²⁸² נוסף על פעילות הסוכנות היהודית.

מודיעין ודמוגרפיה

"מודיעין דמוגרפי" הוא תחום העוסק באיסוף ומחקר של מידע דמוגרפי - לצורכי הפנים או לצורך של גורמים מודיעיניים - מדיניים, ביטחוניים וכלכליים. מודיעין דמוגרפי יכול להיעשות בגופי ממסד של מדינות, לרבות בלשכות מרכזיות לסטטיסטיקה, ואף בחברות פרטיות.²⁸³ "מודיעין דמוגרפי" הוא גם שם של תפוקה של גוף מודיעין, לדוגמה: סקירת מודיעין על הדמוגרפיה הפלסטינית. ניתן לראות במודיעין הדמוגרפי מרכיב במודיעין החברתי. מודיעין זה נדרש הן לטווח ארוך - בעיקר לצורכי מחקר בסיסי, הערכות מודיעין והערכות מצב רב-שנתיות, המשמשות לתכנון; והן לטווח קצר ובינוני - כאשר השינויים מהירים - למשל ניטור היקף תחלואה ואבטלה בעת משברים או נתוני הגירה.

דוגמאות לאתגרי המודיעין הדמוגרפי בהקשר לביטחון הלאומי הישראלי:

א. חקר "השלם" הדמוגרפי היהודי - מחייב איסוף ומחקר חוצה גבולות של קהילות יהודיות במדינות רבות בחו"ל. לישראל עניין במודיעין כזה לצורך שמירה על קשר עם קהילות יהודיות, למיצוי פוטנציאל העלייה וכדי לפעול למען ביטחונם של יהודים בעולם.²⁸⁴

ב. חקר "השלם" הדמוגרפי הפלסטיני - מחייב אף הוא איסוף ומחקר חוצה גבולות של נתונים על אודות אזרחי ישראל הערבים, תושבי עזה ויהודה ושומרון ואוכלוסייה בפזורה הפלסטינית במזרח התיכון ומחוצה לו. מדובר באתגר מודיעיני לא פשוט, משום שמקורות המדווחים על הדמוגרפיה הפלסטינית מוטים בדרך כלל משיקולים פוליטיים.

ג. מחקר עוצמתן ויציבותן של מדינות ערב ואיראן - מחייב מחקר דמוגרפי הנשען על מידע על אודות מדינות אלה, שמקורו לרוב בדיווחים שלהן, שעשויים להיות מוטים. עם זאת, לעיתים נתונים אלה נבדקים על ידי מוסדות בין-לאומיים, כגון קרן המטבע הבין-לאומית (IMF) המשגרת משלחות למדינות אלה.

ד. מודיעין לצורך ניהול לחימה - מחייב מידע דמוגרפי ברזולוציה גבוהה על האוכלוסיות במרחב שדה הקרב, במיוחד כדי להימנע מפגיעה בבלתי מעורבים.²⁸⁵

ה. תחזיות מוקדמות על גלי הגירה של מהגרים זרים לישראל או סיומן (כגון ההגירה מאפריקה) - מחייבות מחקר על הנעשה במדינות המוצא. גם החלטה על השבת פליטים למדינותיהם מחייבת הכרה מספקת של הנעשה במדינות הללו, כדי שהשבת פליטים או מסתננים תיעשה לפי אמות מידה בין-לאומיות.

281 משרד העלייה והקליטה: <https://bit.ly/2Thn0ND>

282 משרד התפוצות: <https://bit.ly/3gaD9hE>

283 "Demographic Intelligence" Company. <https://bit.ly/2WGBLvb>

284 יוסי מלמן, "הזרוע הארוכה: האם המוסד יחזור להגן על קהילות יהודיות בעולם?", מעריב, 17 בינואר 2015. <https://bit.ly/2LEKbNr>

285 קובי מיכאל, מודיעין חברתי אופרטיבי, מאמר בספר אתגרי קהילת המודיעין בישראל, שמואל אבן דודי סימן טוב - ערכים, המכון למחקרי ביטחון לאומי, 2017. <https://bit.ly/2WVVRBRK>

ו. הבנת השפעת תהליכים גלובליים ואזוריים על ישראל - מחייב ניתוח מגמות דמוגרפיות במרחבים המשפיעים על ישראל. לדוגמה, השינויים הדמוגרפיים בארצות הברית והשפעתם על דפוסי ההצבעה והיחס כלפי ישראל שם, השפעת ההגירה מהמזרח התיכון על הרכב האוכלוסייה במדינות מערב אירופה והשפעת הגידול הצפוי באוכלוסיית אפריקה על מאפייני ההגירה בעולם ועל התמונה הדמוגרפית במערב.

מחקר דמוגרפי בישראל

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (למ"ס) היא הגוף הממלכתי בישראל העוסק באיסוף מידע דמוגרפי ובעיבודו, וככזה הוא בעל אופי מודיעיני מובהק. לפי הגדרתה, "הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה היא יחידת סמך במשרד ראש הממשלה, ומטרתה: איסוף, עיבוד, ניתוח ופרסום מידע סטטיסטי על אודות מדינת ישראל, כבסיס למקבלי החלטות וכשירות לציבור. הלשכה פועלת מכוח פקודת הסטטיסטיקה, התשל"ב-1972"²⁸⁶. היא אינה עוסקת במישרין בדמוגרפיה של אנשים שאינם תושבי ישראל (למעט נתונים על אודות תיירים ועובדים זרים בישראל), או מחוץ לגבולותיה הרשמיים.

למשל, היא אינה מספקת מידע על הפלסטינים בשטחים. בכל הקשור למדינות אחרות, הלמ"ס מפרסמת נתונים ממקורות בחו"ל, לצורכי השוואה עם הנתונים שאספה ועיבדה בישראל. מלבד עיבוד הנתונים והכנת תחזיות, הלמ"ס אינה עוסקת במחקר משמעותי הנוגעות לביטחון הלאומי ובכלל. כלומר, תפקידה העיקרי הוא לספק תשתית עובדתית בעבור חוקרים ומתכננים במסגרת מוסדות המדינה ובאקדמיה. גופים כדוגמת הלמ"ס, קיימים גם במדינות אחרות, לרבות ברשות הפלסטינית, ותפקידם דומה. בדמוגרפיה עוסקים גם גופים בין-לאומיים, כמו האו"ם²⁸⁷ והבנק העולמי, שנשענים במידה רבה על דיווחי הלשכות המרכזיות לסטטיסטיקה במדינות השונות.

חוקרים מוכרים בישראל בתחום הדמוגרפיה של ישראל והעם היהודי הם פרופ' סרג'ו דלה-פרגולה מהאוניברסיטה העברית (מומחה עולמי לדמוגרפיה היהודית);²⁸⁸ פרופ' ארנון סופר, הדוגל בשינוי תוואי הקו הירוק משיקולים דמוגרפיים, ד"ר און וינקלר מאוניברסיטת חיפה, שפרסם ספר מקיף על אודות הדמוגרפיה הישראלית, ואחרים.²⁸⁹ חוקרי חברה וכלכלה רבים עושים שימוש בנתונים דמוגרפיים במחקריהם, עימם, למשל, מננה פרופ' דן בן-דוד, ראש מכון שורש.²⁹⁰ כמו כן, יצוין יורם אטינגר (שגריר בדימוס), שמפרסם מאמרי דעה בעניין הדמוגרפיה הפלסטינית, השונים מהדעה המקובלת.²⁹¹

אתר הלמ"ס. 286

UN Demographic and Social Statistics: <https://bit.ly/3cGQtYM>. 287

יניב פוהורילס, "הדמוגרף הלאומי: אין רוב יהודי בין הירדן לים", Ynet, 4 באוקטובר 2016. <https://bit.ly/3cJRjnA>. 288

און וינקלר, מאחורי המספרים - דמוגרפיה פוליטית בישראל, ספר בהוצאת קתדרת חייקין לאסטרטגיה, אוניברסיטת חיפה, 2015. 289

פרופ' דן בן דוד: "חובה להפסיק להעניק הטבות שמטרתן עידוד הקמת משפחות גדולות", כלכליסט, 14 בנובמבר 2018. 290

<https://bit.ly/3cKdM3R>. 291

יורם אטינגר, "הנתונים מוכיחים: אין שום 'פצצת זמן דמוגרפית' ערבית", מידה, 3 במאי 2018. <https://bit.ly/2AwgGuV>. 291

הדמוגרפיה של העם היהודי

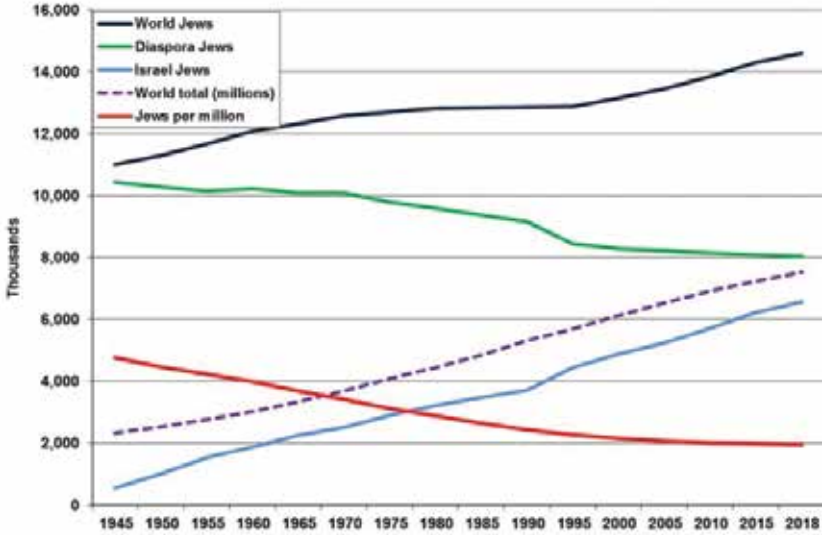
הדמוגרפיה של העם היהודי היא בעלת עניין לאומי רב, בשל היות ישראל מדינתו של העם היהודי ומאחר שלתנועת הגירה מקהילות יהודיות וישראליות בחו"ל השפעה רבה על המאזן הדמוגרפי היהודי-פלסטיני בתוך מדינת ישראל. הקשר בין המדינה לבין הדמוגרפיה של העם היהודי מודגש במגילת העצמאות, בחוק השבות ובחוק הלאום.

מבחינת איסוף המידע וניתוחו, הדמוגרפיה היהודית בעולם היא סוגיה מודיעינית, שאף גוף ממלכתי איננו מופקד עליה. ולראיה - גם כאשר למ"ס פרסמה נתונים על אודות מספר היהודים בעולם, ערב יום הזיכרון לשואה ולגבורה (30 במאי 2019), היא התבססה על המכון ליהדות זמננו ע"ש א' הרמן, באוניברסיטה העברית בירושלים.²⁹² וגם משרד התפוצות נסמך על מקור זה, כפי שניתן לראות באתר המשרד.²⁹³ מכון הרמן מנהל בסיס נתונים ומפרסמו בספר שנתי מאת סרג'ו דלה-פרגולה.²⁹⁴ בספר מתייחס דלה-פרגולה למתודולוגיית האיסוף והמחקר בתחום זה. לדבריו, איסוף הנתונים והמחקר ההשוואתי של אוכלוסיית העם היהודי נשענים על שיתוף פעולה של חוקרים ומוסדות במדינות רבות, כולל גישה למאגרי מידע שלא פורסמו. לדידו, במהלך העשורים האחרונים, הנתונים הזמינים להערכה ביקורתית של התמונה הדמוגרפית היהודית ברחבי העולם התרחבו באופן משמעותי.

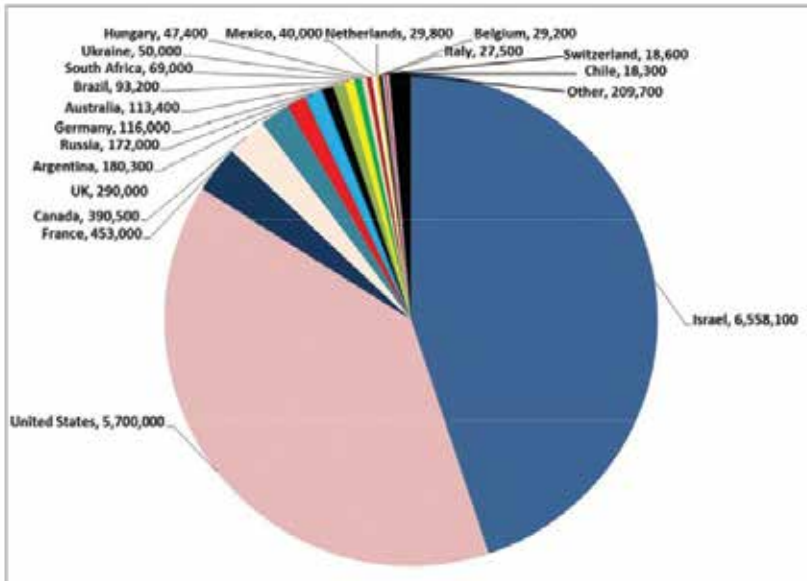
נתונים אלה מורכבים ממפקדי אוכלוסין לאומיים, רישומי אוכלוסין לאומיים, סקרים במימון ציבורי ופרטי, וכן רישומים סטטיסטיים של קהילות יהודיות על נתוני הגירה והמרות דת. לדבריו, עדויות חדשות בדרך כלל אישרו את ההערכות הקודמות, אך לעיתים הציעו תיקונים כלפי מעלה או מטה. עוד נאמר בספר, כי הצלבת מידע ממקורות שונים על אותה אוכלוסייה יהודית, יכולה לספק חיזוק הדדי של נתונים זמינים, או תובנות ביקורתיות חשובות, אך היא אינה בת ביצוע לעיתים קרובות. כמו כן, למרות המאמצים הבלתי נלאים ליצור מסגרת אנליטית אחידה למחקרי אוכלוסייה יהודית, קיימים קשיים ומגבלות מובנים בהכנת אומדנים של האוכלוסייה היהודית, בין היתר משום שקהילות יהודיות במדינות שונות פועלות במערכות משפטיות וארגוניות שונות מאוד.²⁹⁵

292 הודעה לתקשורת, למ"ס, 30 במאי 2019. <https://bit.ly/2WVbHxy>
293 מספר היהודים בעולם, אתר משרד התפוצות, ינואר 2020. <https://bit.ly/227OrNz>
294 Sergio DellaPergola, World Jewish Population 2018, The Avraham Harman Institute of Contemporary Jewry The Hebrew University of Jerusalem. <https://bit.ly/367j1rX>
295 ש.ם.

לוח 1: מגמות באוכלוסייה היהודית בעולם ובישראל (באלפי אנשים)²⁹⁶

לוח 2: ריכוזי האוכלוסייה היהודית הגדולים בעולם (אומדנים לתחילת 2018)²⁹⁷

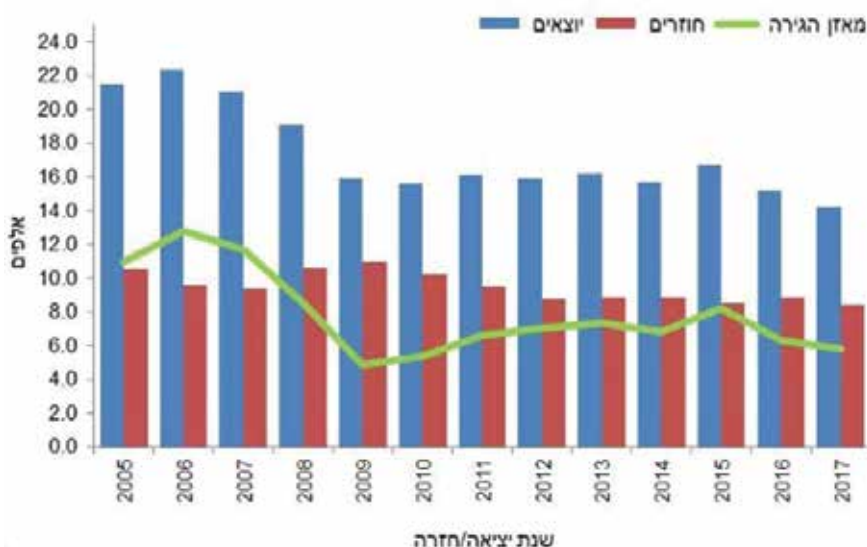
Source – Sergio Dellapergola World Jewish Population 2018. 296

Source – ibid. 297

העלייה לישראל - הינה מעקרונות היסוד של התנועה הציונית, ושל מדינת ישראל למן הקמתה ועד היום. היא משפיעה על מדיניות החוץ והביטחון, ועל תחומי ההסברה, הקליטה, ההתיישבות והתשתיות. בתקופת המנדט, מ-1919 ועד מאי 1948, עלו לארץ ישראל כ-483,000 יהודים.²⁹⁸ בשנים 1948-1951 עלו לישראל כ-688,000 אלף עולים, וכתוצאה מכך הוכפל היקף האוכלוסייה היהודית במדינה.²⁹⁹ גל העלייה הגדול האחרון לישראל היה ממדינות ברית המועצות לשעבר. במהלכו, הגיעו לישראל מאזורים אלה, בשנים 1989-1999, כ-832,000 עולים, מהם עזבו את ישראל כ-100,000.

מאזן הגירה של ישראלים לחו"ל - גם הוא מרכיב דמוגרפי חשוב. הלמ"ס מספקת גם נתונים על מאזן הגירה של ישראלים לחו"ל, שכמעט כולם יהודים. מאזן הגירה של ישראלים מוגדר כפער בין מספר התושבים היוצאים לחו"ל, לשהייה של שנה ויותר, לבין מספר התושבים החוזרים לאחור שהייה של שנה ויותר בחו"ל. אם מספר היוצאים מישראל גדול ממספר החוזרים, מדובר במאזן הגירה שלילי. מאזן ההגירה השלילי הביא לכך שבחו"ל מתגוררים דרך קבע מאות אלפי אזרחים ישראלים. חלק מהמהגרים מישראל הם בעלי כישורים גבוהים במיוחד ("בריחת מוחות"), נושא שעשוי להשפיע גם על הביטחון הלאומי.³⁰⁰ ישראל מעודדת עלייה וחזרה של ישראלים, אך ככל הידוע הממסד אינו מקיים מחקר דמוגרפי על אודות הקהילות הללו.

לוח 3: מאזן הגירה של ישראלים בשנים 2005-2017³⁰¹

298 וינקלר. עמ' 82.

299 שם, עמ' 88.

300 מוניקה לב כהן, "בריחת מוחות היא דבר אמיתי - אין לאקדמאים מספיק מקומות עבודה", גלובס, 1 בינואר 2019. <https://bit.ly/2WlaYfF>.

301 מקור - הלמ"ס, הודעה לתקשורת, 13 באוגוסט 2019.

הדמוגרפיה הפלסטינית

על פי האמנה הפלסטינית משנת 1968 (סעיף 5): "הפלסטינים הם האזרחים הערבים אשר שכנו משכן קבע בפלסטין עד שנת 1947, אחת היא אם הוצאו ממנה או נשארו בה. כל מי שנולד לאב ערבי פלסטיני אחרי תאריך זה בתוך פלסטין או מחוצה לה הוא פלסטיני".³⁰²

הנתונים על אודות הדמוגרפיה הפלסטינית מתבססים לרוב על הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה הפלסטינית (PCBS), רישום האוכלוסין הפלסטיני, אונר"א ועוד גופים פלסטיניים.³⁰³ מקורות אלה חותרים להגדיל את מספר הפלסטינים המוצגים, בדגש על הפליטים, משיקולים פוליטיים ורצון של פלסטינים לקבל הטבות השמורות לפליטים. עם זאת, למרות ההטיות בנתונים, ניתן עדיין לומר שהאוכלוסייה הפלסטינית בכללותה גדלה בקצב מהמהירים בעולם. מאפייני הגידול כוללים: נישואין בגיל צעיר יחסית, משפחות גדולות וממוצע גילים צעיר. בעשורים האחרונים ניכרת האטה בקצב הגידול הטבעי, לפחות בקבוצות מסוימות באוכלוסייה הפלסטינית, בהן ערביי ישראל.

למאזן הדמוגרפי היהודי-פלסטיני בארץ ישראל תפקיד מרכזי בנרטיב ההיסטורי של שני העמים בעת החדשה ובמאבק שמנהלים הפלסטינים בעם היהודי בארץ, בתוך שהם מבקשים לקעקע את זהותה של ישראל כמדינה יהודית.

לפי פרסום הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה הפלסטינית מסוף שנת 2016, מספר הפלסטינים בעולם נאמד בכ-12.7 מיליון נפש, מהם כ-4.9 מיליון בגדה המערבית וברצועת עזה, כ-1.5 מיליון בשטח מדינת ישראל, כ-5.6 מיליון במדינות האסלאם וכ-0.7 מיליון בשאר העולם.³⁰⁴ גם אם האומדן מופרז, יש להכיר שחל גידול עצום באוכלוסייה הפלסטינית, שקצב גידולה גבוה משמעותית מקצב גידול האוכלוסייה היהודית.

בהיבט המודיעיני והמתודולוגי

הלמ"ס בישראל אינה אוספת מידע על הפלסטינים ב"שטחים" ואין גוף ממסדי בישראל שהמחקר הדמוגרפי של השטחים עומד בראש מעייניו. מכאן שבסיס הנתונים הדומיננטי הוא זה של הלמ"ס הפלסטיני. ב-28 במרס 2018 הציג ראש הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה הפלסטינית, עלא עווד, את דוח מפקד האוכלוסין הפלסטיני. הדוח הוצג בנוכחות יו"ר הרשות הפלסטינית אבו מאזן, ראש הממשלה הפלסטיני ובכירי ההנהגה הפלסטינית - מה שמראה על החשיבות הפוליטית המיוחדת לדמוגרפיה הפלסטינית. מהדוח עולה שבגדה המערבית (כולל מזרח ירושלים) חיים 2.88 מיליון פלסטינים, וברצועת עזה 1.9 מיליון פלסטינים, סך הכול 4.78 מיליון פלסטינים. במזרח ירושלים, שנחשבת למחוז בפני עצמו מבחינת הרשות הפלסטינית, נמנו בדוח 435,000 פלסטינים.³⁰⁵

לפי הדוח: כ-98% מהפלסטינים הם מוסלמים, והנוצרים מהווים אחוז אחד בלבד מהאוכלוסייה

302 יהושפט הרבי, "האמנה הפלסטינית ומשמעותה", פברואר 1971.
303 יהודה גרינפילד-גילת, סוגיית הפליטים הפלסטינים והאינטרס הישראלי, מזכר 166, INSS, יולי 2017. עמוד 15. <https://bit.ly/3684Piw>.
304 מערכת ערוץ 20, "הלמ"ס הפלסטיני: רוב הפלסטינים בעולם גרים במדינות האסלאם", אתר ערוץ 20, 29 בדצמבר 2016.
305 אליאור לוי, "הלמ"ס הפלסטיני בנתונים עדכניים: 4.7 מיליון חיים בגדה ובעזה", Ynet, 28 במארס 2018. <https://bit.ly/361KG8V>.

הפלסטינית; מספר הפליטים בגדה, ברצועה ובמזרח ירושלים הוא 1.98 מיליון; בגדה וברצועה ישנן 929,000 משפחות פלסטיניות, כך שגודלה הממוצע של משפחה פלסטינית הוא 5.1 נפש (בהשוואה ל-3.7 נפש בממוצע במשפחה ישראלית); צפיפות האוכלוסייה ברצועת עזה - 5,200 נפש לקמ"ר, לעומת 905 נפש לקמ"ר בגדה המערבית; שיעור האנאלפביתים בקרב הפלסטינים בשטחים - 4% מהאוכלוסייה; בגדה וברצועה - אחוז הנכים עומד על 5.8%, ישנם 627,000 מבנים ויותר ממיליון דירות, ושיעור האבטלה המשוקלל ברצועה ובגדה עומד על 26%.³⁰⁶

יומיים קודם לפרסום הדוח הפלסטיני, ב-26 במארס 2018, הציג סגן ראש המנהל האזרחי, אלוף משנה אורי מנדס, בוועדת החוץ והביטחון של הכנסת, נתונים על הדמוגרפיה הפלסטינית "בשטחים", שהתבססו על מרשם האוכלוסין הפלסטיני. לדבריו: "רשומים כיום כשלושה מיליון פלסטינים כתושבי יו"ש; אנו מעריכים שבפועל שווה בשטח אוכלוסייה של 2.5-2.7 מיליון פלסטינים (פחות מהנתונים הפלסטינים), גם בשל רישום (חסר) של נפטרים וגם בשל הגירה שמתקיימת לארצות העולם. כך למשל, פלסטיני שנולד בברזיל וחי שם כל חייו, עדיין רשאי להירשם במרשם האוכלוסין והפלסטיני ומנפיקים לו דרכון".³⁰⁷ בדיון שהתפתח בין חברי הכנסת נדונה הסוגיה האם אנו קרובים לנקודה שבה מספר היהודים יפחת ממספר הפלסטינים במרחב שבין הים התיכון לנהר הירדן (להלן: "שובר השוויון הדמוגרפי"). בהיבט המתודולוגי - בדיון הייתה ביקורת שישראל אינה מציגה מסד נתונים משלה, אלא נשענת על זה של הפלסטינים. כלומר אין בישראל איסוף נתונים ומתודולוגיה ממוסדת כדי לקבוע אומדנים של מספר הפלסטינים, או לפחות לבקר ברמה גבוהה את הנתונים הפלסטיניים.³⁰⁸

ישראל מתקשה אפילו בקביעת מספר הפלסטינים במזרח ירושלים. לפי העירייה, נכון לשנת 2016, חיו בה 316,000 פלסטינים בעלי מעמד תושבות. אולם לפי מחקר של חברת הגיחון, תאגיד המים והביוב של ירושלים, חיים במזרח ירושלים לפחות 370,000 פלסטינים.³⁰⁹ בהיבט המודיעיני ניתן לסכם, כי בישראל אין מחקר דמוגרפי מעמיק על הפלסטינים מחוץ לקו הירוק, ומן הראוי שמחקר כזה יהיה ברשותה.

השלכות דמוגרפיות על החברה והמשק הישראלי

ההון האנושי הוא המשאב הכמעט בלעדי של רוב המדינות בעולם, ובמיוחד בישראל - נוכח ממדיה הגיאוגרפיים הקטנים ומיעוט משאבי הטבע שעמדו לרשותה עד גילוי מאגרי הגז הטבעי. שני מדדים מרכזיים להערכת הקשר בין האוכלוסייה לכלכלה הם שיעור השתתפות האוכלוסייה בכוח העבודה ופריון העבודה (התוצר לעובד) - המושפע במידה רבה מההשכלה. מכאן שאחד המפתחות העיקריים לשיפור ההכנסה של השכבות החלשות בחברה הוא עלייה בהשכלה רלוונטית לשוק העבודה.

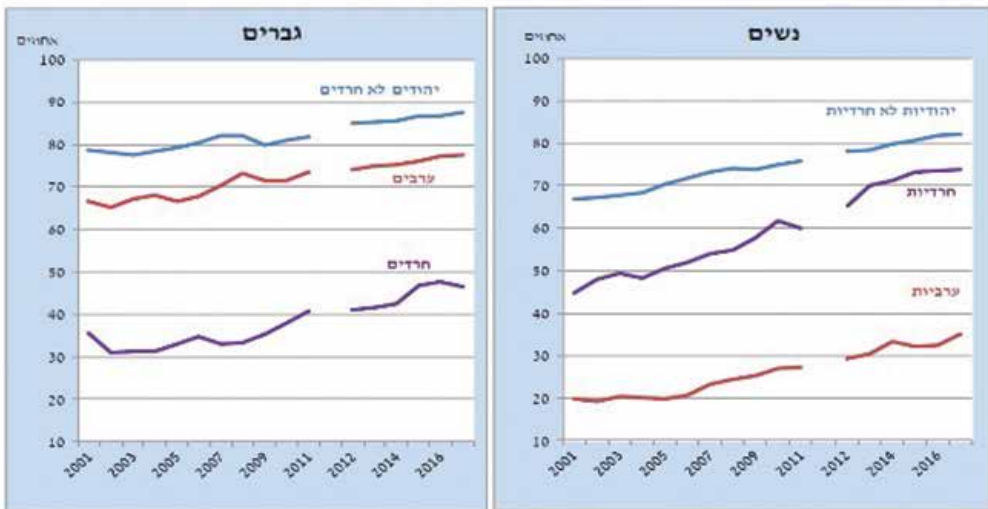
306 ש.מ.
307 מורן אזולאי ואליאור לוי, "שוויון במספר היהודים והמוסלמים בין הירדן לים", Ynet, 26 במארס 2018. <https://bit.ly/2X9909v>.
308 ש.מ.
309 יותם ברגר וג'קי חורי, "הוויכוח הדמוגרפי: ברשות מעריכים שרוב פלסטיני בין הים לירדן הוא בלתי נמנע", הארץ, 4 בדצמבר 2018. <https://bit.ly/2WGjJw>

בישראל, שיעור ההשתתפות של האוכלוסייה (בגיל העבודה) בכוח העבודה במשק נמוך יחסית למדינות המפותחות. הדבר נובע בעיקר משיעור השתתפות נמוך בכוח העבודה בקרב גברים במגזר החרדי ונשים במגזר הערבי. אוכלוסיות אלו מתאפיינות לא רק בהשתתפות נמוכה בשוק העבודה אלא גם בפריון עבודה נמוך לעובד, בעיקר בשל פערים בהשכלה ובהכשרה הרלוונטיים לשוק העבודה. הן גם סובלות יותר מאבטלה.

להערכת כלכלנים בישראל ובחו"ל, הגידול המהיר של האוכלוסייה החרדית והערבית (ראו לוח 5) יקשה על המשך צמיחה מהירה של התוצר בישראל. הבשורה הטובה היא, שגם בקרב קבוצות אוכלוסייה אלה חל גידול ניכר בשיעור המועסקים (ראו לוח 4). הדבר התאפשר בשל שיפור המצב הכלכלי בישראל, לרבות ירידה באבטלה, ונכונות גדולה מאשר בעבר לצאת לשוק העבודה. השאלה היא האם מגמה זו תימשך?

באזורי הפריפריה החברתית והגיאוגרפית קיימת גם קבוצה גדולה של עובדים במעמד הביניים-נמוך, שאינם נמנים עם החרדים והערבים.³¹⁰ בניגוד לאוכלוסיות לעיל, אין לקבוצה זו מגבלות תרבותיות לגבי השתתפות בשוק העבודה, דבר שאמור לתת לה עדיפות גבוהה במאמצים הממשלתיים, כדי להתאים את כישוריה לשוק העבודה המשתנה, כבר משלבי החינוך המוקדמים.

לוח 4 : שיעור התעסוקה של קבוצות אוכלוסייה בישראל מכוח העבודה בגיל 25-64³¹¹

310 טלי חירותי-סובר: "אומרים אם נעודד תעסוקת ערבים וחרדים הבעיות ייפתרו - אבל הן לא", המרק, 2 במאי 2019.
 311 ארנון ברק, "השפעת התחבורה הציבורית על החברה הערבית", בנק ישראל, חטיבת המחקר, מארס 2019. בשנים 2011-2012 יש אי-רציפות עקב שינויים במתודולוגיה של הסקר ובהגדרות של כוח אדם (החל משנת 2012 הסקר מתייחס לכלל כוח העבודה בישראל, לרבות אנשי צבא קבע ובסדיר, ולא לכוח העבודה האזרחי בלבד). <https://bit.ly/2LDSHkv>.

דמותה של ישראל בעתיד על פי תחזית דמוגרפית של למ"ס

לפי למ"ס תחזית אוכלוסייה היא כלי תאורטי שמטרתו לספק מערך של תרחישי אוכלוסייה עתידיים לצורכי תכנון עירוני, קביעת מדיניות חברתית-כלכלית וקבלת החלטות מינהליות ארוכות טווח. במאי 2018 פרסמה הלמ"ס תחזיות דמוגרפיות עד לשנת 2065. התחזיות הוצגו באמצעות שלושה תרחישים שונים המבוססים על הנחות שונות לגבי שיעורי גידול שונים של קבוצות האוכלוסייה העיקריות השונות. בלוח להלן מוצג תרחיש האמצע ("חלופה בינונית")³¹².

לוח 5: תחזית אוכלוסיית ישראל עד שנת 2065 (תרחיש האמצע)³¹³

2065	2055	2045	2035	2025	2015	
19.954	17.022	14.405	12.133	10.188	8.463	סך אוכלוסייה - מיליונים
9.665	9.004	8.207	7.357	6.568	5.758	יהודים ואחרים (ללא חרדים)
6.448	4.575	3.175	2.171	1.452	0.948	חרדים
3.841	3.443	3.024	2.605	2.168	1.758	ערבים
						התפלגות האוכלוסייה - אחוזים
48.4	52.9	57.0	60.6	64.5	68.0	יהודים ואחרים (ללא חרדים)
32.3	26.9	22.0	17.9	14.3	11.2	חרדים
19.3	20.2	21.0	21.5	21.3	20.8	ערבים
						אחוז גידול שנתי ממוצע
1.6	1.7	1.7	1.8	1.9	2.0	סך האוכלוסייה
0.7	0.9	1.1	1.1	1.3	1.5	יהודים ואחרים (ללא חרדים)
3.5	3.7	3.9	4.1	4.4	4.5	חרדים
1.1	1.3	1.5	1.9	2.1	2.2	ערבים

על פי תרחיש האמצע, בשנת 2065 תגיע אוכלוסיית ישראל לכ-20 מיליון נפש, לפי קצב גידול שנתי של 1.73% בממוצע. התחזית מניחה ירידה בקצב הריבוי הטבעי בכל קבוצות האוכלוסייה על פני השנים. ישראל תישאר בעלת רוב יהודי מובהק - חלקם של הערבים יישאר סביב 20% מהאוכלוסייה, בשל ירידה בשיעורי הריבוי הטבעי בחברה הערבית, כפועל יוצא מהתפתחותה החברתית, והמשך שיעור ריבוי טבעי גבוה יחסית בקרב האוכלוסייה החרדית.

בקרב האוכלוסייה היהודית צפוי שינוי דרמטי. חלקם היחסי של החרדים בסך אוכלוסיית ישראל יגדל פי שלושה: מ-11.2% בשנת 2015 ל-35% בשנת 2065. חלקה של האוכלוסייה שאינה חרדית וערבית, שהיא בעיקר חילונית-יהודית, יקטן מ-68.0% ל-48.4% בשל קצב ריבוי טבעי גבוה יותר של החרדים והערבים.

312 למ"ס, תחזיות אוכלוסיית ישראל, 31 במאי 2018. <https://bit.ly/2T9HMi4>.
313 מקור - הלמ"ס.

אם נייחס לקבוצות האוכלוסייה, גם בעשורים הבאים, את אותן תכונות המיוחסות להן כיום, יש חשש לדמותה של ישראל בהיבטים האלה:

א. ישראל עלולה להתקשות לשמור על מעמדה כמדינה מפותחת, נוכח גידול בקבוצות אוכלוסייה, שבהן היקף התעסוקה והפריון בעבודה נמוכים.

ב. ישראל תתקשה לקיים את מודל צבא העם, שאמור להיות מבוסס על עקרון השוויון בנטל. כבר כיום שיעור הגיוס לצבא של בני ה־18 עומד על כ־50% בלבד.

המשמעות היא, ששמירה על חוסנה ודמותה של ישראל לעתיד מחייב תפנית בהשתתפות של הקבוצה החרדית בנטל הכלכלי והביטחוני של ישראל החל מהשנים הקרובות.

הגירת הפליטים והמסתננים מאפריקה בישראל

בתור מדינה יהודית קטנה בשטח ובאוכלוסייה, ישראל מתקשה לקלוט הגירה לא יהודית בהיקף גדול. במחצית השנייה של שנות האלפיים ועד שנת 2012, סבלה ישראל מחדירה המונית של מסתננים/פליטים מאפריקה לשטחה דרך גבול מצרים. רובם מאריתריאה וסודן, שתי מדינות המאופיינות בעוני עמוק, מלחמות והפרות קשות של זכויות אדם. בספטמבר 2019 חיו בישראל 22,700 מסתננים מאריתריאה ו־6,400 מסתננים מסודן. בסך הכול, נכון לספטמבר 2019, בישראל התגוררו כ־32,000 מסתננים מאפריקה, כמחצית מסך המסתננים שחדרו לשטחה מאפריקה.³¹⁴

באוכלוסיות אלה ואחרות מטפלת רשות האוכלוסין וההגירה, שהוקמה בעקבות החלטת ממשלה 3434, ב־13 באפריל 2008. נקבע בה כי הרשות תחליף את מנהל האוכלוסין במשרד הפנים דאז ותהיה אחראית ליישום של מדיניות הממשלה ולביצוע סמכויות שר הפנים שהואצלו לה לטיפול בתחום האוכלוסין ובנתינים זרים.³¹⁵ פעילות הרשות נסמכת על כמה חוקים ובראשם חוק הכניסה לישראל, חוק האזרחות, חוק השבות, חוק מרשם האוכלוסין, חוק עובדים זרים וחוק למניעת הסתננות. הקמת הרשות נועדה לאגד תחת גוף אחד את כלל היחידות הממשלתיות העוסקות בהסדרת המעמד החוקי של תושבים, אזרחים וזרים ובאכיפת החוקים בנוגע לשהות זרים ולהעסקת זרים. עד הקמת הרשות היו תחומי פעילות אלה באחריותן של רשויות שונות: משרד הפנים, משרד הכלכלה ומשטרת ישראל. עם הקמת רשות האוכלוסין וההגירה, אוגדו תחומי פעילות אלה תחת קורת גג ארגונית אחת, הנמצאת באחריותו המיניסטריאלית של שר הפנים. בלוחות להלן מוצגים נתוני ההגירה.

314 לפי נתוני אתר רשות האוכלוסין וההגירה, דצמבר 2019.
315 החלטת ממשלה 3434 מ־13 באוגוסט 2018. <https://bit.ly/2ZffeOo>

לוח 6: כניסות מסתננים לפי מועד ומקום האיתור³¹⁶

סה"כ חסתננים שנכנסו לישראל	2019							2018	2017	2016	2015	2014	2013	עד 2006											
	איתור בתוך הארץ	איתור בנבול (סהרונים)						מקום איתור	מקום איתור	מקום איתור	מקום איתור	מקום איתור	מקום איתור												
		ינוי	חמי	אפריל	מרץ	פברואר	ינואר	מקום איתור	מקום איתור	מקום איתור	מקום איתור	מקום איתור	מקום איתור												
								בארץ	בנבול	בארץ	בנבול	בארץ	בנבול		בארץ	בנבול									
64,569	39	0	0	0	0	0	87	0	118	0	40	18	11	220	31	21	86	43	10,300	16,988	14,548	5,282	8,389	5,069	3,279

לוח 7: מסתננים מאפריקה השוהים בישראל לפי מדינת מוצא (נכון ל-30.09.2019)

לוח 3 מסתננים ששוהים כעת* בישראל לפי ארצות מוצא נבחרות, 2019

סה"כ	שאר מדינות העולם	שאר מדינות אפריקה	סודן	אריתריאה	מספר מוחלט
*32,090	531	2,418	6,413	22,728	אחוז
100	1	8	20	71	

הפליטים הסורים

המלחמות בחלק הצפוני והמזרחי של אזורנו, בעיקר בסוריה ובעיראק, יצרו גלים של פליטים. עניינים אלה הם בתחום עיסוקם של גופי המחקר בקהילת המודיעין, העוקבים אחר השינויים בתמונת המודיעין האסטרטגית.

הגל הגדול ביותר הוא של הפליטים הסורים. מנהל האגף לענייני המזרח התיכון וצפון אפריקה בנציבות הפליטים של האו"ם, אמר במסיבת עיתונאים בדצמבר 2018, כי ישנם כ-5.6 מיליון פליטים מסוריה במדינות השכנות: טורקיה, לבנון, ירדן, מצרים ועיראק. מספר זה כולל כמיליון ילדים שנולדו לפליטים מחוץ לסוריה.³¹⁷

רוב הפליטים הסורים שוהים בטורקיה. במדינה זו נמצאים בסך הכול 6.3 מיליון פליטים מסוריה, מאפגניסטן, פקיסטן, עיראק, איראן ומדינות אסייתיות נוספות. טורקיה משתמשת בפליטים כדי להפעיל לחץ פוליטי על אירופה. בנאום שנשא בפרלמנט ב-10 באוקטובר 2019 אמר ארדואן לאירופאים: "אם תמשיכו להגדיר את הפעולה שלנו [בסוריה] כפלישה, אנחנו נפתח את השערים ונשלח אליכם 3.6 מיליון פליטים". בעבר איים ארדואן על אירופה שיאפשר למיליוני פליטים להיכנס לתוכה, אם האיחוד לא יעביר לו סיוע כספי לקליטתם. בהסכם ממאוס 2016 נקבע

316 המקור – אתר רשות האוכלוסים וההגירה, רבעון 3, אוקטובר 2019. <https://bit.ly/2z714h3>
 317 מערכות ריטר והארץ, "תחזית נציבות האו"ם לפליטים: 250 אלף פליטים סורים יחזרו למדינה ב-2019", הארץ, 12 בדצמבר 2018. <https://bit.ly/369Sz0V>

שטורקיה תקבל מאירופה יותר משבעה מיליארד אירו, על פני שנים אחדות, תמורת הטיפול בפליטים, וסיוע במחנות הפליטים שבהם הם שוהים.³¹⁸

ההשפעה הישירה של הפליטים הסורים והאחרים על ישראל הייתה נמוכה, שכן ישראל מנעה את כניסתם, אף שהיו בישראל קריאות לקלוט פליטים סורים בשטחה. ישראל הסתפקה בהגשת עזרה לפליטים הסורים באזור קו הגבול, לרבות סיוע במזון, תרופות וטיפול רפואי בישראל. ראש הרשות הפלסטינית, אבו מאזן, קרא לאפשר קליטת פליטים פלסטינים מסוריה בשטחי הרשות.³¹⁹

לפליטים מסוריה ומאזורי אסון אחרים השפעה על מערכות פוליטיות וחברתיות במדינות שאליהן מגיעים הפליטים, במיוחד במערב אירופה. יש הרואים בהם כוח עבודה רצוי, נוכח שיעורי הילדה הנמוכים במדינות אירופה, ויש הרואים בהם איום, דבר שמתבטא בשנאת זרים ובהתגברות הימין הקיצוני במדינות באירופה.

באשר לסוג המודיעין שנדרש אל מול גלי הפליטים מאפריקה ומאסיה - יש להבחין בין אזורים שמהם עשויים להגיע פליטים לישראל להשפעת הפליטות על מדינות אחרות. בשני המקרים נדרש לעקוב אחר המתרחש במדינות המקור הפוטנציאליות - בהיבטים של רעב, צמא, מלחמות, אי-יציבות פוליטית, טבח עם, אסונות טבע, תחלואה, וכפועל יוצא - תנועות אוכלוסין. כמו כן, חשוב להכיר כיצד ממתמודדות עם התופעה מדינות האם, מדינות המעבר, מדינות יעד אחרות (מלבד ישראל) והקהילה הבין-לאומית. לגבי הפליטים שבישראל, מעבר למודיעין שאוספות הרשויות בישראל עליהם, נדרש לברר האם נוצרו תנאים לחזרתם למדינות האם, או להעברתם למדינות אפריקאיות אחרות.

סיכום

לדמוגרפיה של ישראל השפעה מכרעת על דמותה ועל ביטחונה הלאומי לטווח ארוך. שינויים דמוגרפיים בעשורים הבאים, כפי שתוארו בתחזית הלמ"ס, עלולים לשנות את דמותה של החברה בישראל ולהפחית מיכולותיה הכלכליות. תחזית זו מחייבת, למשל, לממש תוכנית מואצת להשתלבות האוכלוסייה החרדית בכלכלה הישראלית.

לדמוגרפיה של המזרח התיכון השפעה עקיפה רבה על הביטחון הלאומי של ישראל, באמצעות השפעה על היכולות הצבאיות והכלכליות של מדינות האזור ועל היציבות שלהן. לתנועות של פליטים ומסתננים הייתה עד כה השפעה מוגבלת. עם זאת, ניסיונות של קבוצות אוכלוסייה גדולות להסתנן לישראל עשויים להימשך, כאשר הגורם הכלכלי יהיה מניע מרכזי לתופעה זו.

בהיבט המחקרי-מערכתי: על אף חשיבותו, נראה שהמודיעין והמחקר הדמוגרפי בישראל בכלל ובמערכת הביטחון בפרט, טעונים שיפור משמעותי. מומלץ שקהילת המודיעין תנהל כיסוי מודיעיני-מחקרי ראוי של הנושא.

318 אסף אוני, "ארדואן מאיים: אפתח את הגבול לאירופה עבור מיליוני פליטים סורים", גלובס, 10 באוקטובר 2019. <https://bit.ly/2X6TpHN>
319 ג'קי חורי, "עבאס קורא לאפשר קליטת פליטים פלסטינים מסוריה בשטחי הרשות", הארץ, 5 בספטמבר 2015. <https://bit.ly/2Tiklt9>